

บรรณนิทัศน์*
พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย. (2542). *พระราชพิธีบรมราชาภิเษก*. กรุงเทพฯ: บริษัท คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด. จำนวนหน้า 327 หน้า.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีที่สำคัญที่สุดของการประกาศเป็นพระมหากษัตริย์ในประเทศไทยพบหลักฐานว่ามีพระราชพิธีดังกล่าวมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของไทยมีความคล้ายคลึงกับพิธีราชสุยะของอินเดีย แต่มีรายละเอียดขั้นตอนของการประกอบพระราชพิธีมากกว่า เพราะได้มีการผสมผสานพิธีการทั้งของศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ อีกทั้งคติความเชื่อในประเพณีไทยแต่ดั้งเดิมเข้าไว้ด้วยกัน พระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ ในอดีตบ้างก็เรียกว่าพิธี “อภิเษก” หรือพิธี “ราชาภิเษก” ก็มี

หนังสือเรื่อง “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก” เป็นการศึกษาค้นคว้าโดย นางณัฏฐภัทร จันทวิช ในโครงการหนังสือชุดมรดกไทย ภายใต้โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย เพื่อเฉลิมฉลองในมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ ในปี พ.ศ. 2542

* สุชาดา รัตนพิบูลย์, อาจารย์ ดอกเตอร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ, e-Mail: rsuchada@hotmail.com.

เนื้อหาภายในเล่มแบ่งเป็น 11 ส่วน และมีบทสรุปวิเคราะห์แยกต่างหาก โดยแต่ละส่วนจะเป็นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละยุคสมัย กล่าวโดยย่อ ดังนี้

ส่วนที่ 1 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อนสมัยกรุงสุโขทัยและในสมัยกรุงสุโขทัย

หลักฐานที่ปรากฏมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ว่าน่าจะได้มีการประกอบพระราชพิธีอภิเษกในยุคสมัยนี้ คือ ศิลาจารึก 3 หลัก ได้แก่ จารึกปากน้ำมูล 1 จารึกปากน้ำมูล 2 และจารึกวัดศรีเฒ่า ซึ่งความในจารึกทั้ง 3 หลัก สรุปได้ว่า “...(พระเจ้าจิตรเสน) ได้รับการอภิเษกแล้วทรงพระนามว่า พระเจ้าศรีมเหศวรมัน...หลังจากที่ชนะประเทศกัมพูชาแล้วได้ทรงสร้างพระคิวงค์อันเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระองค์ไว้บนภูเขานี้” ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 16 ปรากฏความในลักษณะเดียวกันในศิลาจารึกเมืองเสมา และในพุทธศตวรรษที่ 18 มีความในศิลาจารึกวัดศรีชุม ว่า “...พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวให้เมืองสุโขทัย ให้ทั้งชื่อตนแก่พระสหายเรียกชื่ออินทรปดินทราทิตย์...”

ส่วนที่ 2 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงศรีอยุธยา

การประกอบพระราชพิธีในสมัยนี้มีทั้งพิธีสงฆ์ และพิธีพราหมณ์ โดยประกอบพิธีปฐมเป็นเวลา 3 วัน แล้วจึงมีพระราชพิธีจริงในวันที่สี่

ส่วนที่ 3 การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยนี้มีความแตกต่างของการประกอบพระราชพิธีในแต่ละรัชกาล

ส่วนที่ 4 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในรัชกาลนี้มีการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปีแรก โดยโปรดเกล้าฯ ให้กระทำอย่างย่อ และสามปีต่อมาจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เต็มตามแบบแผนโบราณราชประเพณี คือ มีการเตรียมการพระราชพิธี 3 วันก่อนวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก

ส่วนที่ 5 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จำนวนวันในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นไปเช่นเดียวกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คือ การเตรียมการก่อนพระราชพิธี 3 วัน และวันที่สี่เป็นวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก แต่มีรายละเอียดที่แก้ไขเพิ่มเติมบ้าง เช่น ทรงโปรดให้มีการเสด็จเลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค เป็นต้น

ส่วนที่ 6 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ “จัดการพิธีบรมราชาภิเษก เถลิงถวัลย์ราชสมบัติโดยเยี่ยงอย่างบรรพราชประเพณีสืบๆ มา...” ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างจากครั้งสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ส่วนที่ 7 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเตรียมการพระราชพิธีในรัชกาลนี้กระทำกันถึง 3 ปีก่อนวันประกอบพระราชพิธีจริง ซึ่งในระหว่างนั้นจะมีการสวดพระพุทธรูปที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และทรงถวายไทยทานเช่นนี้ทุกวัน ส่วนในวันพระราชพิธี การต่างๆ ดำเนินตามที่เคยปฏิบัติมา และมี

หลายอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นพิเศษ เช่น มีการถวายพระแสงหาช้างเผือกผู้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเพิ่มเติมการเลียบพระนครด้วยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค ด้วย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีอุปราชากิเชก และพระราชทานพระยศ แต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณี เป็น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นจึงจัดให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่คล้ายกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือ มีการประกอบพิธีสงฆ์พระภิกษุสงฆ์ แต่ไม่ได้ยกพระที่นั่งตั้งอุทิสกับพระที่นั่งภัทรบิฐ จึงกล่าวได้ว่าในสมัยรัชกาลที่สี่ ราชอาณาจักรไทยมีพระเจ้าแผ่นดินพร้อมกัน 2 พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนที่ 8 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชสมัยนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุโลมตามแบบอย่างพระราชพิธีในรัชกาลก่อน แต่มีจำนวนวันเตรียมการก่อนพระราชพิธี 4 วัน วันถัดมาจึงเป็นวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก ส่วนการเสด็จเลียบพระนครนั้น โปรดเกล้าฯ ให้มีแต่การเสด็จเลียบพระนครเฉพาะทางบก แต่เมื่อประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2416 จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเสด็จเลียบพระนครทั้งโดยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค และโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ส่วนที่ 9 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันเตรียมการพระราชพิธีมีจำนวนเท่ากับในรัชกาลก่อน คือ 4 วัน และวันที่ห้าเป็นวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก โดยจัดขึ้นตามแบบแผนราชประเพณีที่เคยปฏิบัติมา แต่ทรงเพิ่มการพิธีพิเศษขึ้นภายหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผ่านไปแล้ว 1 ปี เรียกว่า งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช โดยมีลักษณะงาน 3 อย่าง คือ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก การสมโภช และการเลี้ยงลูกขุน

ส่วนที่ 10 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ประกอบขึ้นตามแบบจารีตประเพณีโบราณ เช่นที่เคยประกอบขึ้นในรัชกาลก่อนๆ แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างไปบ้าง ในรัชสมัยนี้ มีพระบรมราชโองการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณี ขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี รวมถึงการประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก

ส่วนที่ 11 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงย่นพิธีให้น้อยลง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ ณ เวลานั้น คือ ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างโบราณราชประเพณีเพียง 2 วันเท่านั้น คือวันจุดเทียนชัยในวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 และประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 นอกจากนี้ยังคงมีการประกาศสถาปนาพระบรมราชินี และประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก เหมือนเช่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในบทสรุปวิเคราะห์ หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอสิ่งที่เกี่ยวข้องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหลายประเด็น อาทิ

- อธิบายความหมายของลักษณะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
- การที่ควรปฏิบัติและมิควรปฏิบัติขององค์พระมหากษัตริย์
- เครื่องประกอบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
- ความหมายของการใช้ธงราชสีห์ปูลาดบนพระราชบัลลังก์ และพระที่นั่งภัทรบิฐ
- ความหมายของการเสด็จเลียบพระนคร
- ความหมายของเครื่องัญจกษัตริย์หรือเบญจราชกกุธภัณฑ์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีที่มีมาตั้งแต่โบราณ และสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน ซึ่งแสดงถึงความรุ่งรวยในวัฒนธรรมและโบราณราชประเพณีของไทย ดังที่ได้ประจักษ์แก่สายตาของชาวโลกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณฯ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระหว่างวันที่ 4-6 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมา ดังนั้น หากผู้อ่านประสงค์จะซึมซับในรายละเอียด หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง